

Milla Puolakanaho

Miten toteuttaa turvallinen haastattelu sensitiivisestä aiheesta?

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi (AMK)

Elokuvan- ja television tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

Päivämäärä

21.10.2023

Tiivistelmä

Tekijä(t):	Milla Puolakanaho
Otsikko:	Miten toteuttaa turvallinen haastattelu sensitiivisestä aiheesta?
Sivumäärä:	25 sivua
Aika:	21.10.2023
Tutkinto:	Medianomi
Tutkinto-ohjelma:	Elokuva ja televisio
Suuntautumisvaihtoehto:	Käsikirjoitus ja sisällöntuotanto
Ohjaaja(t):	Lehtori Tane Bruun

Tässä opinnäytetyössä pohditaan, mitä asioita on hyvä ottaa huomioon haastattelun tekemisessä, kun kyseessä on henkilökohtainen ja sensitiivinen aihe. Opinnäytetyön teososana toimii opinnäytetyöntekijän Ylelle tekemä audioessee ”Kun syke ei tunnu - raskauksia, keskenmenoja”, johon haastateltiin kahta keskenmenon kokenutta henkilöä. Opinnäytetyö keskittyy tarkastelemaan audiotekstejä varten tehtyjä haastatteluja ja siitä on rajattu pois lehdistö, televisio ja internet.

Opinnäytteessä tuodaan esille havainnot ja päätelmät audioesseeeseen tehdyistä haastatteluista ja haastatteluprosessista. Opinnäytteen keskeisenä lähteenä toimi ”Avoin kysymys – haastattelun käsikirja” (Olli Seuri, 2020). Opinnäytteessä käydään läpi vaihe vaiheelta haastatteluprosessiin liittyviä tärkeimpiä elementtejä, kuten muun muassa taustatutkimusta, kysymysten rakentamista, haastattelutilannetta ja haastattelumateriaalien editointivaihetta. Opinnäytteessä nostetaan haastatteluprosessista erityisesti esiin huomioita, jotka osoittautuivat hyviksi työkaluiksi audioesseen hyvin sensitiivisen ja henkilökohtaisen aihetta koskevien haastattelujen käymistä varten.

Erytyisesti perusteellinen taustatutkimus ja haastattelutilanteen huolellinen suunnittelu osoittautuivat hyviksi työkaluiksi sensitiivistä ja henkilökohtaista aihetta käsittelevässä haastattelussa.

Avainsanat: Audioessee, Radio, Haastattelu, Sensitiivinen aihe

Tämän opinnäytetyön alkuperä on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Abstract

Author(s): Milla Puolakanaho
Title: How to conduct a safe interview on a sensitive topic?
Number of Pages: 25
Date: 21 October 2023

Degree: Bachelor of Culture and Arts
Degree Programme: Film and television
Specialisation option: Screenwriting and Content Production
Instructor(s): Taneli Bruun, Senior Lecturer

In this thesis, we will consider what is good to take into account when doing the interview, when it comes to a personal and sensitive topic. The work part of the thesis is an audio essay made for Yle by the thesis author “When you don’t feel the heartbeat - pregnancies, miscarriages”, to which two people who had experienced a miscarriage were interviewed. The thesis focuses on the interviews conducted for audio works and does not include the press, television and the internet.

The thesis highlights the findings and conclusions of the interviews and the interview process in audio essay. The central source of the thesis was the “Open Question – Handbook of Interviewing (Olli Seuri, 2020). The thesis covers step-by-step the most important elements of the interview process, such as background research, question building, interview situation and editing phase of interview materials. In the thesis, particular attention is paid to the parts of the interview process, which proved to be useful for conducting interviews for an audio essay with a very sensitive and personal topic. In particular, in-depth background research and careful planning of the interview situation proved to be good tools in a conceptual interview on a sensitive and personal topic.

Keywords: Audio essay, Radio, Interview, Sensitive topic

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Audioessee	2
3	Radion muut lajityypit	3
3.1	Radiodokumentti	3
3.2	Kuunnelma	4
4	Haastattelu	5
4.1	Mitä haastattelu on?	5
4.2	Jokainen aloittaa jostakin	6
4.3	Haastateltavien valinta	7
4.4	Taustatutkimus ja haastatteluun valmistautuminen	8
4.5	Näkökulman valinta	10
4.6	Kysymysten rakentaminen	11
4.7	Haastattelutilanteeseen valmistautuminen	13
4.8	Haastattelun taito	15
4.9	Haastattelutilanne	18
4.10	Avauskysymys	20
4.11	Haastattelumateriaalin läpikäyminen	21
4.12	Haastateltavan tarinan kunnioittaminen / tekijän vastuu ja valta	21
4.13	Kun tehty haastattelu ei päädykään teokseen	22
5	Lopuksi	23
	Lähteet	25

1 Johdanto

Syksyllä 2021 koin keskenmenon, jonka jälkeen minulle heräsi mielenkiinto tutkia perusteita sille, minkä takia keskenmenot ovat yhteiskunnassa edelleen vaiettu asia, ja tavoitteenani oli löytää tarinankerronnan muoto, jolla pystyisin parhaiten lisäämään keskustelua tästä monelle henkilökohtaisesta ja sensitiivisestä asiasta.

Keväällä 2022 minut valittiin mukaan Ylen Radiogallerian oppilastyöyhteistyöhön yhtenä kolmesta audio- ja elokuva-alan opiskelijasta. Olin ainoa osallistuja Metropolia-ammattikorkeakoulusta ja muut opiskelijat tulivat Aalto-yliopistosta ja Taideyliopistosta. Oppilasyhteistyötä kuratoi ohjaaja ja äänisuunnittelija Suvi Tuuli Kataja. Kuratoinnissa toteuttiin 15minuutin audioessee, jotka julkaistiin Yle radio 1:ssä ja Yle Areenassa marraskuussa 2022.

Valitsin audioesseeni aiheeksi keskenmenot, mistä käynnistyi prosessi, jonka kautta jouduin pohtimaan, miten henkilökohtainen ja sensitiivinen aihe otetaan huomioon haastatteluprosessissa. Miten aihe vaikuttaa sekä haastattelun suunnittelu- että toteutusvaiheissa? Kun aihe on hyvin henkilökohtainen ja sellainen mistä, ei lähtökohtaisesti puhuta, miten löytää haastateltavat ja miten lähestyä heitä?

Tässä opinnäytteessä pohdin haastatteluprosessia sensitiivisen ja hyvin henkilökohtaisen haastattelun näkökulmasta. Pohdin haastatteluprosessia erityisesti audioesseeitäni varten toteutettujen haastattelujen kautta, joita kuljetan opinnäytteen teoreettisen osan kanssa alusta loppuun.

Luvussa 2 avaan radioon tarkoitetun audioesseen käsitettä ja sitä, miten se eroaa muista audion esitysten muodoista.

Luvussa 3 esitän haastatteluprosessiin liittyvän teoreettisen pohjan ja kuvaan, miten olen tätä hyödyntänyt audioesseeitäni varten toteutetuissa haastatteluissa.

Tämän opinnäytteen tutkimusaihe on rajattu koskemaan sensitiivisten ja henkilökohtaisten haastattelujen tekemistä, enkä tästä syystä ole lähtenyt opinnäytteessäni avaamaan muita haastattelun muotoja. Lisäksi rajaan opinnäytteeni tutkimusaiheesta pois lehdistön, television ja internetin ja keskityn nimenomaan radioon.

Pääasiallisena kirjallisena lähteenä olen käyttänyt Olli Seurin kirjaa ”Avoin kysymys – haastattelun käsikirja”.

Tämä on opinnäytetyöni kirjallinen osa, ja audioessee ”Kun syke ei tunnusraskauksia, keskenmenoja” on sen teososa.

2 Audioessee

Kun Suvi Tuuli Kataja otti minuun yhteyttä ja kysyi, kiinnostaisiko minua tulla mukaan hänen kuratoimaansa audioesseeoppilasyhteistyöhön, ei minulla ollut juurikaan mitään käsitystä siitä, minkälainen audioessee radion lajityyppinä on.

Audioesseeillä, joka on ehkä paremmin tunnettu nimellä radiofeature, tuntuu olevan niin monta määritelmää ja tulkintaa kuin on tekijöitäkin. Se ehkä tekeekin tästä lajityypistä erityisen kiehtovan, koska mitään tiukkoja raameja tai sääntöjä sen tekemiselle ei ole ja sitten taas toisaalta on.

Kun Yle pestasi vuonna 1979 Radioateljeen tuottaja Harri Huhtamäen tekemään feature-ohjelmia, eivät edes hänen esimiehensä tienneet, mitä feature on tai voisi olla. Alkuvaihe olikin hakemista ja oppimista, kun Huhtamäen piti itse ottaa asiasta selvää. Huhtamäki kuvailee Ylen artikkelissa itse asiaa näin: ”Ajatukseni oli silloin viedä dokumenttituotantoa eteenpäin niin, että musiikillinen äänimaisema olisi integroitu siihen.” (Yle 2009.)

Huhtamäen jälkeen, vuodesta 2018, Radiogalleriaksi nimetystä genrestä on vastannut dramaturgi, ohjaaja ja tuottaja Juha Pekka Hotinen. Radiogallerian feature-ohjelmia esitetään Yle Radio 1:n ohjelmapaikalla sunnuntaisin klo 18.

Suvi Tuuli Kataja määritteli minulle audioesseen käsitettä kuratoinnin alussa seuraavalla tavalla:

Mä itse määrittelen audioesseetä ilmaisuvoimaiseksi ja kokeelliseksi audiotekseksi, joka on fakta/dokumentaarinen, mutta vahvasti tekijänsä kuuloinen eli myös subjektiivinen. Ajattelen sen olevan jotain essee-elokuvan auditiivisen sisaren maastoa, mutta ei liian taiteellista tai vaikeasti ymmärrettävää. Tekijöille suosittelen usein jotain omakohtaista kosketusta aiheeseen, koska muodossa on tilaa ajattelulle, jota pystyy tekemään, kun on vähän syvemmällä aiheessaan. Siinä suhteessa sitä voisi verrata tekstiesseen. Audioilmaisu voi olla mitä vain, ja olisi hyvä, jos se kumpuaisi jollain tapaa sisällöstä. (Kataja 2022.)

Rehellisesti sanottuna mieleeni nousi monta kertaa paljon kysymysmerkkejä teoksemme tekovaiheessa, että ymmärrätkö oikeasti tätä lajityyppiä oikein. Päätin kuitenkin tukeutua itselleni helpoimmin ymmärrettävään audioesseen määritelmään siitä, että se kulkee radiodokumentin kanssa käsi kädessä, mutta on kuitenkin oma itsenäinen lajinsa, jossa ääni näyttelee pääosassa ja puhe jää vähemmälle (Hotinen 2022). Se olikin itselleni käsikirjoittajana mielenkiintoinen haaste pysähtyä miettimään, millä audioilmaisun keinolla voisin karsia tekstiä eli puhetta teoksestamme.

3 Radion muut lajityypit

Audioesseen lisäksi samantyyppisiä puheesta ja äänestä rakentuvia radion lajeja ovat tutummat radiodokumentti ja kuunnelma, jotka määritellään tässä luvussa lyhyesti.

3.1 Radiodokumentti

Hannu Karisto määrittelee radiodokumentin Äänipään verkkojulkaisussa seuraavasti: ”Se on tekijänsä persoonallinen ja perusteltu, radion keinoja hyväksikäyttävä, materiaalina tästä todellisuudesta hakeva, dramaturgisesti viimeistelty, muotonsa hakeva tulkinta jostakin todellisuuden osasta” (Karisto 2005.)

Radiodokumentti on aina jonkun tekemä ohjelma. Toimittaja näkyy siinä ellei suoranaisesti persoonana niin aiheen rajauksessa: siinä näkökulmassa, josta aihetta tarkastellaan. Dokumentissa ei esitetä monipuolista selontekoa aiheesta vaan sitä katsotaan tarkoituksellisesti jostakin kapeasta näkökulmasta, ei kerrota koko totuutta vaan ollaan tietoisesti yksipuolisia. (Karisto 2005.)

Kariston mukaan dokumentti ei julista vain yhtä sanomaa, vaan viestejä on useita ja ne ovat rivien välistä havaittavissa. Dokumentti ei kerro faktoja suoraan reportaasin tavoin, mutta silti sen tulkinnat perustuvat huolelliseen pohjatyöhön. Dokumentti on siis parhaimmillaan monitulkintainen ja monitasoinen. (Karisto 2005.)

Radiodokumentissa jokaiselle aiheelle etsitään sitä vastaava muoto. Kariston mukaan radiodokumentista esitetään liian usein määritelmä, että se on ohjelma, jossa on puhetta ja sitä elävöittämässä ääniefektejä. Tällainen käsitys perustuu Kariston mukaan kuitenkin täydelliseen ymmärtämättömyyteen. Äänet, äänimaailmat ja musiikki eivät ole alisteisia puheelle, vaan ne ovat olennainen osa ohjelman kokonaisuutta. Äänillä ja äänimaailmoilla on oma funktionsa, ja ne nostetaan puheen rinnalle merkitsevinä elementteinä. Niillä on oma tarinansa kerrottavana siinä missä puheen sisällölläkin. Ilman näitä elementtejä ohjelman synteisiä ei voitaisi tehdä. (Karisto 2005.)

3.2 Kuunnelma

Kuunnelma on yksi radion alkuperäisiä ohjelmamuotoja. Kuunnelma on radiota varten kirjoitettu tai näytelmästä tai muusta kirjallisesta tuotteesta radiolle sovitettu näytelmä, joka perustuu kuulohavaintoon (Tieteen termipankki 2022).

Nyt jo eläkkeellä oleva pitkäaikainen Radioteatterin päällikkö ja dramaturgi Pekka Kyrö määrittelee, että kuunnelma on dramatisoitu teos, joka koostuu pääasiassa kohtauksista, on dialogimuotoinen ja näytelty. Kuunnelmissa myös yleisesti käytettyä kertojaa voidaan käyttää hyvin monella eri tavalla. Kyrön mukaan se voi olla kaikkietävä, jokin draaman henkilöistä tai se voi olla ns.

sisäinen ääni tai ajatusääni ja sen lisäksi myös ilmetä monella muullakin tavalla. (Kyrö 2009.)

Kuunnelmissa käytetyt tehoste- ja ambienssiäänet kerronnallisuuden osana vaihtelevat. Niiden rooli on yleensä auttaa kuuntelijaa pysymään kärryillä tapahtumista ja tapahtumapaikoista, mutta oleellinen informaatio pyritään välittämään dialogin kautta. Pelkkiin tehosteisiin nojautuessaan kuuntelija joutuu päättämään tapahtumien kulun, mikä saattaa altistaa väärinymmärryksille ja tehdä kuunnelman seuraamisesta turhan raskasta. (Aavetaajuus 2018.)

4 Haastattelu

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyön kannalta keskeisimpiä Olli Seurin kirjan ajatuksia, joita reflektoin oman teososani tekoprosessiani vasten.

4.1 Mitä haastattelu on?

1800-luvun puolivälin jälkeen haastattelu sai Amerikan englannissa nykyisenkaltaisen merkityksen, joka korostaa lausuntojen saamista julkaisua varten. Etymologisesti haastattelua määrittelee ajatus fyysisestä tai henkilökohtaisesta kohtaamisesta. (Seuri 2020, 17.)

Olli Seuri mainitsee kirjassaan ”Avoin kysymys”, että haastattelu onkin alkujaan hyvin amerikkalainen journalistinen menetelmä, jota ylenkatsottiin pitkään vanhassa maailmassa. Suomen kieleen haastattelu tuli 1900-luvun uudissanana, joka on saanut merkityksen ”puhuttaa jotakuta kyselemällä joukkoviestimissä julkaistavien tietojen tai lausunnon hankkimiseksi”. (Seuri 2020, 17.)

Seurin kirjassa mainitun yhden haastattelun perusmääritelmän mukaan journalistinen haastattelu on keskustelu, jonka tarkoituksena on saada tietoa tilanteen ulkopuolisen yleisön puolesta. Seuri kuitenkin tekee kirjassaan käsitteellisen eron haastattelun ja keskustelun välille. Hänen mukaansa

haastattelu viittaa kahdenkeskiseen kohtaamiseen, kun taas keskustelu koskee toimittajan vetämää journalistista keskustelua kolmen tai useamman henkilön kesken. (Seuri 2020, 18-19.)

Seuri jatkaa, että haastatteluilla on muutenkin hyvin vähän tekemistä arkisen keskustelun kanssa. Haastattelutilanne on aina rakennettu, eikä se ole tasapuolinen tai vastavuoroinen keskustelun tapaan. Valta kuuluu olennaisesti haastatteluun, jossa haastattelija on ensisijaisesti saavana osapuolena, sillä hän yrittää löytää vastauksia kysymyksiinsä. (Seuri 2020, 19.)

Haastattelu on monisyinen, lähtökohtaisesti keinotekoinen kohtaaminen, joka voi jäljitellä, performoida, tavoitella tai väistää todellisuutta. Journalismissa olennaisinta on, että toimittaja on se henkilö, jolla on vastuu lopputuloksesta. Toimittaja asettaa haastattelutilanteeseen ensisijaisen kehyksen. (Seuri 2020, 18-19.)

4.2 Jokainen aloittaa jostakin

Jokainen haastattelija on aloittanut jostakin. Vastoinkäymisiä tulee. Usein haastattelijan pahin vihollinen on haastattelija itse, joka on Seurin mukaan kamala klisee, mutta valitettavan totta. Haastattelutilanteen voi pilata oma laiskuus tai jopa haastattelutilanteen kannalta vääränlainen ulkonäkö – omahyväisyydestä ja itseriittoisuudesta puhumattakaan. (Seuri 2020, 23.)

Olen Seurin kanssa siitä samaa mieltä, että haastattelut menevät harvoin juuri niin kuin on ennakkoon olettanut. Yllätyksiä ilmaantuu ja kahta täysin samanlaista haastattelua ei tule. Siksi haastattelijan onkin tärkeä oppia sietämään epätäydellisyyttä. (Seuri 2020, 23.) Se on tietysti helpommin sanottu kuin tehty, mutta uskon että siihenkin auttaa toisto, jotta omaa mieltä onnistuu hallitsemaan paremmin. Itselleni myös nousee mieleen läsnäolon tärkeyden voima, ja myös Seuri toteaa kirjassaan, että haastatteluhetkellä toimittajan pitää siirtää sivuun kaikki oma ryönä ja keskittyä olennaiseen eli kysymysten esittämiseen sekä haastateltavaan ja hänen ajatuksiinsa (Seuri 2020, 24). Seuri

(2020, 24) summaa vielä loppuun, että toimittaja voi kehittää haastattelun taitoaan ainoastaan kärsivällisyydellä ja toistolla.

4.3 Haastateltavien valinta

Kun lähdin pohtimaan, ketä voisin haastatella audioteksemme, ajatus itselleni täysin tuntemattomasta haastateltavasta tuntui liian suurelta vastuulta. Minulta ei löytynyt juurikaan kokemusta haastatteluiden tekemisestä ja tiesin, että teoksemme sensitiivinen aihe tulisi tekemään haastattelusta intiimin ja jännittävän tilanteen niin minulle kuin haastateltavillekin. Niinpä päätin kokeilla lähestyä ensin tuttuja omasta lähipiiristäni.

Haastattelun saamiseen ja antamiseen liittyy hyvin olennaisesti luottamus. Se on luottamusta paitsi haastattelijaa myös hänen edustamaansa mediaa ja ammattikuntaa kohtaan. Haastattelijan osalta luottamuksen rakentaminen alkaa ensimmäisestä puhelusta tai kontaktista haastateltavaan, jolloin ensivaikutelmaan kannattaa panostaa. (Seuri 2020, 102.)

Itselleni juuri tuon ensimmäisen kontaktin ottaminen haastateltaviin tuntui kaikista jännittävimmältä. Vaikka minä itse olin käynyt läpi kolme keskenmenoja, tiesin että en voisi tuudittautua ajatukseen siitä, että tiedän jo valmiiksi, minkälainen kokemus mahdollisilla haastateltavillani on ollut, koska jokainen ihminen kokee elämässään asiat aina omalla tavallaan. Minun piti löytää keino lähestyä haastateltavia mahdollisimman neutraalilla tavalla ja niin, että heillä olisi mahdollisuus ensin itse rauhassa pohtia asiaa, jonka jälkeen voisimme jatkaa keskustelua tarkemmin. Niinpä päädyin valitsemaan ensimmäiseksi yhteydenottotavaksi viestin puhelun sijaan.

Kerroin viestissä, minkälaisesta teoksesta on kyse ja minkälaisesta näkökulmasta tulisin lähestymään aihetta. Minulle oli myös tärkeää tuoda esille jo ensimmäisessä viestissä se, että olen itse myös käynyt läpi keskenmenoja, jotta haastateltavilleni syntyisi luottamus siihen, että aihepiiri on minulle tuttu ja heille selviäisi miksi haluan tehdä juuri tästä aiheesta radioesseen.

Olli Seurin mielestä nyrkkisääntönä on, että mitä kokemattomampi haastateltava, sitä enemmän tulee käyttää aikaa ja vaivaa luottamuksen rakentamiseen. Hänen mukaansa kyse ei ole niinkään aiheesta ja sen vaikeudesta tai intiimiydestä, vaan siitä, millainen kokemus toisella osapuolella on mediasta. (Seuri 2020, 102.)

Seuri kuvailee kirjassaan Avoin kysymys haastattelijan ja haastateltavan suhteen rakentumista prosessina, joka muistuttaa enemmän myyjän kuin toimittajan työtä. Haastattelijan on "myytävä" aiheensa ja näkökulmansa, mikä edellyttää "neuvottelua" ja "suostuttelua". (Seuri 2020, 102.)

Haastattelun sisältöön voi joskus liittyä myös työlästä neuvottelua, joka ei saisi heijastua enää haastattelutilanteeseen (Seuri 2020, 103). Hänen mukaansa neuvottelu koskee usein sitä, mitä haastattelussa käsitellään ja miten. Haastattelijalla ja haastateltavalla pitäisi olla suunnilleen yhteneväinen käsitys kokonaisuudesta, jotta kohtaaminen voi olla onnistunut. Haastateltavan pitäisi ymmärtää roolit ja se, miksi toimittajan tehtävänä on kysyä tietynlaisia kysymyksiä (Seuri 2020, 104.) Kirjassaan hän myös mainitsee, että useimmilla haastattelijoilla on tarinoita siitä, miten henkilö ei ole alkujaan suostunut puhumaan jostain tietystä aiheesta, mutta yhteyden synnyttyä se ei ole mikään juttu.

Ensimmäisen yhteydenoton perusteella sain alustavasti kiinnostusta asiaan muutamalta henkilöltä. Hetken pohdinnan jälkeen he kuitenkin kieltäytyivät, koska kokivat aiheen olevan liian henkilökohtainen, jonka vuoksi he eivät olleet vielä valmiita jakamaan omia keskenmenokokemuksiaan julkisesti. Haastateltaviksi teokseemme lopulta valikoitui kaksi eri ikäistä naista, joilla molemmilla oli oma uniikki tarina kerrottavanaan.

4.4 Taustatutkimus ja haastatteluun valmistautuminen

Julkkis tai tavis tietää omasta elämästään asioita, jotka voisivat olla haastattelun kannalta olennaisia, jos vian toimittaja ymmärtäisi niistä kysyä tai keksiä tavan,

jolla käsitellä aihetta. Siksi toimittajan on valmistauduttava haastatteluun mahdollisimman huolellisesti. (Seuri 2020, 79.)

Valmistautuminen alkaa siitä hetkestä, kun jostain aiheesta päätetään tehdä juttu – tai juttua ylipäätään harkitaan. Seurin mukaan valmistautuminen on jo läsnä, kun oikeaa haastateltavaa etsitään. Se on myös mukana taustahaastatteluissa ja haastateltavan kohtaamisessa. Tätä valmistautumista on hyvä lähestyä kultaisen säännön mukaan: millaisen toimittajan itse haluaisi tulevan haastattelun tilanteeseen. (Seuri 2020, 80.)

Seurin mukaan taustatöiden tarkoituksena on tasoittaa tietoalivoimaa ja löytää tapoja päästä haastattelussa kiinni aidosti kiinnostaviin kysymyksiin tai niihin asioihin, joihin vastauksia ei vielä ole tai joista haastateltava ei niin välittäisi puhua. (Seuri 2020, 80.)

Mitä ne taustatyöt sitten ovat? Seuri mainitsee kirjassaan sen olevan yksinkertaisimmillaan kirjallisiin ja muihin dokumentaarisiiin lähteisiin tutustumista, taustahaastatteluiden tekemistä ja jossain tapauksissa myös havainnointia. Kirjalliset lähteet voivat olla esimerkiksi internet-sivustoja, kirjoja, aihetta koskevia mediajuttuja, arkistoja ja tilastoja sekä virallisia asiakirjoja kuten oikeuden pöytäkirjoja. Käytännössä mitä vain, mikä auttaa tutustumaan käsiteltävään aiheeseen tai haastateltavan maailmaan. (Seuri 2020, 81.)

Seuri mainitsee myös, että haastattelijan on hyvä hahmotella tiedossa olevat faktat aiheesta ja haastateltavan elämänpolulta. Mitä enemmän on kyse haastateltavasta henkilönä, sitä tärkeämpää on ymmärtää, mistä vastaukset kumpuavat. (Seuri 2020, 81.)

Seuri (2020, 81–82) jaottelee haastatteluun valmistautumisen karkeasti seuraavasti:

- Haastattelun tarkoituksen määrittely
- Haastateltavan valinta (sekä kysyminen ja saaminen)
- Taustatyön tekeminen

- Näkökulman määrittely
- Käsikirjoituksen tekeminen
- Haastattelun tavoitteiden terästäminen

Vaikka minulla olikin teoksemme aiheesta omaa kokemusasiatuntijuutta, halusin valmistautua haastattelutilanteeseen mahdollisimman hyvin ja tehdä laajan taustatutkimuksen keskenmenoista. Kävin läpi kaikki mahdolliset aihetta käsittelevät artikkelit, podcastit, blogikirjoitukset, keskustelupalstat ja Instagrampostaukset, jotta minulle muodostuisi laajempi käsitys siitä, miten eri naiset ovat kokeneet keskenmenon vaikutuksen heidän elämässään ja mitkä ovat asioita, mihin he olisivat toivoneet saaneensa eniten tukea. Kattavan taustatyön tekeminen oli minulle tärkeä prosessi, koska sen lisäksi, että se kirkasti minulle teoksemme näkökulmaa, toi se minulle lisää itsevarmuutta ja poisti haastattelutilanteeseen liittyvää jännitystä. Tämän lisäksi minulle hahmottui selkeämmin kuva siitä, millä tavoin lähtisin rakentamaan itse haastattelutilannetta ja kysymysrunkoa.

4.5 Näkökulman valinta

Olli Seuri lainaa kirjassaan S-Town-podcastin tekijää Brian Reedia, että kaikista olennaisinta on mielenkiintoisen maailman löytäminen tai rakentaminen. Reed lainaa myös dominikaanilaisamerikkalaista kirjailijaa Junot Diazia, jonka mukaan yleismaailmallisen tavoittelu johtaa helposti suurpiirteisyyteen tai epämääräisyyteen. Tärkeämpää on huomioida jokin hyvin spesifi yleisö, joka tulee rakastamaan lopputulosta. Jos tuo yleisö ottaa jutun omakseen, myös laajempi yleisö voi löytää sen sisällön kiehtovuuden. (Seuri 2020, 87.)

Seuri korostaakin journalismissa näkökulmaa. Hänelle näkökulma on sitä, mikä haastattelussa (tai jutussa) on kiinnostavaa juuri tekijälle itselleen ominaisella tavalla. Seurin mukaan se on se "x-factor", joka tekee jutuista persoonallisia ja houkuttelevia. Kyse on oman sisältä kumpuavan uteliaisuuden tai maailman katsomisen tavan jalostamisesta yleisön palvelemiseksi. (Seuri 2020, 88.)

Monesti näkökulmat tai ideat ovat pitkän kypsyttelyn tulosta tai syntyvät yhtäkkiä toimituksen ulkopuolella. Kun on jo jonkin verran tutustunut mahdolliseen aiheeseen, on syytä pysähtyä. Toimituspäällikölle tai tuottajalle ominaiset kysymykset saattavat auttaa löytämään fokuksen: Mitä itse haluaa tietää aiheesta? Mitä sellaista on jo löytynyt, mitä yleisönkin pitäisi tietää? Millaisia aukkoja tiedoissa on? Millaisista suunnista löytyy kiinnostavia uusia tapoja katsoa asiaa? Mitä muissa aiheita käsittelevissä jutuissa ei ole käsitelty? Mihin haastateltavat eivät ole aikaisemmin vastanneet? (Seuri 2020, 89.)

Kun esittelin ensimmäisen kerran ideani Suvi Tuuli Katajalle, oli teokseni näkökulma siinä miksi keskenmenoista ei puhuta, mutta taustatyötä tehdessäni ja Katajan kanssa käytyjen keskusteluiden jälkeen muuttui teoksemme näkökulma siihen, miltä keskenmeno kuulostaa. Näkökulman vaihtaminen mahdollisti minulle kertoa keskenmenoista raakaan rehellisesti ja avasi enemmän mahdollisuuksia nimenomaan audittiivista teosta ajatellen. Näkökulman vaihdon myötä pystyin lisäksi haastamaan itseäni enemmän ajattelemaan, millä tavalla korvaan puheen ja tuon kuulijan tapahtuman hetkeen äänellisen kerronnan kautta. Nämä sanottuani voin vain todeta, että kuinka kiitollinen olen siitä, että minulla oli Kataja mentorina teoksemme eri tekovaiheissa, koska hän bongasi useasti minun raakamateriaaleistani mielenkiintoisia yksityiskohtia, jotka olivat menneet minulta ohi, ja haastoi minut ajattelemaan uudella tavalla.

4.6 Kysymysten rakentaminen

Haastatteleminen perustuu kysymysten esittämiselle. Kysymyksillä ja niiden muodolla on merkitystä. Mitä enemmän tekee haastatteluita, sitä paremmin hahmottuu, että jotkin kysymykset tuottavat parempia vastauksia kuin toiset. (Seuri 2020, 121.)

Seurin mukaan hyvä kysymys onkin parhaillaan avain, joka avaa jotain uutta haastateltavassa tai haastattelutilanteessa. Seurin oman kokemuksen mukaan avautuminen saattaa tapahtua yhtäkkisesti tai selkeästi tietyllä hetkellä, mutta on kuitenkin harvinaista, että laukaisijana olisi yksi yksittäinen kysymys. Seuri

mainitseekin kirjassaan, että tilanteeseen johtanut vuorovaikutus ja ajatustyö tapahtuvat usean kysymyksen ja kokonaisuuden rakentamisen kautta.

Seuri mainitsee kirjassaan myös kanadalaisen tutkivan toimittajan John Sawatskyn joka on vuosikymmenten ajan keskittynyt tietokirjojen kirjoittamiseen ja haastateltavien kouluttamiseen useissa eri maissa. Sawatskyn mukaan haastattelua eivät sido säännöt, vaan yleismaalliset ja ajattomat periaatteet. Nämä Sawatskyn periaatteet tarjoavat haastattelijalle hyvän pohjan rakentaa omaa pelikirjaa. (Seuri 2020, 143.)

Lähtökohta Sawatskyn periaatteissa on hyvin yksinkertainen: kysy avoimia, neutraaleja, tiiviitä kysymyksiä. Sawatsky jakaa oppinsa mikro- ja makrotasoon. Mikrotaso eli kysymyksen muotoon liittyvät periaatteet on helppo tiivistää muistilistaksi:

- Kysy avoimia kysymyksiä.
- Pidä mielessä, että vähemmän on enemmän.
- Kysy vain yksi asia kerrallaan. (Jos kysyy samanaikaisesti kaksi kysymystä, haastateltava vastaa niistä helpompaan.)
- Vältä suljettuja kyllä-ei-kysymyksiä.
- Vältä johdattelevia kysymyksiä.
- Älä lataa kysymyksiä liian täyteen.
- Älä esitä väitteitä kysymysten sijaan.
- Älä triggeröi tai paisuttele.

(Seuri 2020, 143.)

Makrotasolla kyse on tavasta lähestyä haastateltavaa, haastattelun aihetta ja käsikirjoitusta kokonaisuutena. Kyse on siis yksittäisiä kysymyksiä ja kysymysten muotoilua laajemmasta ajattelutavasta. Makrotason voi Seurin tulkinnan mukaa jakaa kolmeen pääperiaatteeseen:

- Käsittele vaikeita asioita, älä esitä ”kovia” kysymyksiä.
- Ole strateginen eli suunnittele kysymykset niin, että pääset haluamaasi asiaan tai vastaukseen selkeimmällä mahdollisella tavalla.
- Vaadi haastateltavalta näyttöä sanomisilleen.

(Seuri 2020, 144.)

Minulla oli tiedossa ennakkohaastatteluiden perusteella haastateltavieni perustiedot heidän keskenmenoistaan, mutta yksityiskohtia emme olleet käyneet läpi, vaan halusin säästää ne hetket itse haastattelutilanteeseen. Lähdin ennakkotietojeni perusteella rakentamaan kysymysrunkoa haastattelua varten. Itselleni oli tärkeää luoda haastattelua varten selkeät kysymykset ja suunnitella niihin kaari, vaikka itse haastattelutilanteen halusin kuitenkin olevan mahdollisimman keskustelunomainen, jolloin haastateltava saisi mahdollisuuden muistella ja viipyillä asioissa rauhassa. Minulle kysymykset toimivat haastattelun henkisenä runkona ja mahdollisena varasuunnitelmana, jos haastateltava esimerkiksi menisi lukkoon eikä tietäisi, millä tavalla veisi omaa tarinaa eteenpäin. Lisäksi pystyisin itse palaamaan kysymyksiin ja tarkastamaan sieltä, mikäli haastattelutilanteessa haastateltavalta jäisi kertomatta jotain sellaista, mihin vielä kaipaisin vastausta.

4.7 Haastattelutilanteeseen valmistautuminen

Kävin haastateltavieni kanssa puhelimitse läpi tulevaa haastattelutilannetta ja kerroin heille, että vaikka kyseessä on haastattelu, on meidän tarkoituksenamme kuitenkin luoda keskustelunomainen tilanne, jossa heillä on mahdollisuus kertoa rauhassa omista kokemuksistaan. Painotin myös, että ei ole oikeaa tai väärää

vastausta tai tapaa kertoa omaa tarinaansa vaan he itse saavat määrittää ja asettaa rajat sille mitä he haluavat jakaa. Muistutin haastateltaviani myös siitä, että jos jokin alkaisi tuntumaan epämiellyttävältä haastattelun aikana, voitaisiin haastattelu pistää poikki.

Journalistin etiikkaan kuuluu, että haastattelija kertoo haastateltavalle, mitä haastattelu käsittelee tai missä yhteydessä haastattelun sisältöä käytetään. Tämä tarkoittaa vähintäänkin aihepiirin raottamista, mutta lähtökohta on, että haastattelija ei koskaan paljasta käsikirjoitustaan tai kysymysketjuaan haastateltavalle. Käsikirjoitus on haastattelijan pelisuunnitelma, eikä haastateltavan tarvitse välittää tai tietää siitä pääteemoja tarkemmin. Liika tietoisuus tulevista kysymyksistä jäykistää haastateltavaa. (Seuri 2020, 193.)

On haastateltavan etu, että haastattelu on vuorovaikutusta eikä lausuntojen antamista tai esitelmän pitämistä. Monien ihmisten kanssa riittää, että keskustelee aiheesta ennakkoon ja sopii haastattelun teeman tai teemat. Joskus taustahaastattelu voi olla hyvinkin yksityiskohtainen, mutta itse haastattelun osalta tietty väljyys on haastattelijan etu. Omaa liikkumatilaa ei kannata rajata ennakkoon liikaa. (Seuri 2020, 193-194.)

Toinen haastateltavistani toivoi näkevänsä kysymyksiä etukäteen jotta voisi valmistautua haastatteluun paremmin, koska häntä jännitti, tulisiko hän muistamaan kaikkia asioita. Tein kuitenkin päätöksen, että en näytä kysymyksiä, koska en halunnut haastateltavan ”opettelevan” vastauksia etukäteen. Avasin kuitenkin haastateltavalleni tulevan haastattelun teemoja ja kerroin millä kysymyksellä olin ajatellut haastattelun aloittaa. Tämä ratkaisu osoittautui oikeaksi, ja itse haastattelutilanteessa haastateltavalleni ei syntynyt ajatuskatkoksia ja hänen vastauksensa syntyivät autenttisesti juuri siinä hetkessä.

Halusin antaa haastateltavilleni myös mahdollisuuden valita, missä he haluaisivat haastattelun toteutuvan. Molemmat haastateltavista valitsivat oman kodin haastattelupaikaksi.

Kävimme äänisuunnittelijani Ismon Markkulan kanssa läpi myös haastattelutilannetta ennakkoon. Sovimme, että pyrimme löytämään haastateltavien kodista sellaisen tilan, joka mahdollistaisi sen, että minä ja haastateltava voisimme olla kahdestaan ja Ismo toisessa huoneessa. Halusimme, että haastattelutilanne pysyisi mahdollisimman neutraalina ja turvallisena. Sovimme myös, että haastattelulle olisi hyvä varata ainakin kaksi tuntia aikaa. Tällä tavoin varmistaisimme sen, että Ismolla olisi tarvittava aika asetella äänityslaitteet huolella ja minulla mahdollisuus jutella rauhassa haastateltavan kanssa ennen haastattelua, jotta mahdolliset jännitykset purkautuisivat ja tunnelma haastattelun alkaessa olisi mahdollisimman rento.

4.8 Haastattelun taito

Seuri summaa kirjassaan, että haastattelemineen on siitä kiinnostava journalismin tai tiedonhankinnan muoto, että haastatteluita tekevältä toimittajalta ei vaadita – tai usein edes edellytetä – ennakkoon mitään teknistä osaamista tai taitoja. Seurin mukaan haastatteluun liittyy jopa jotain mystistä, selittämätöntä ja salaperäistä. Haastatteluista ei puhuta, eikä toimituksissa analysoida erilaisia haastattelutapoja tai eritellä erilaisia konsteja kaivaa tietoa suoraan lähteeltä. Haastattelemineen on suomalaisessa journalistisessa kulttuurissa jopa koomisuuteen asti henkilökohtainen asia. (Seuri 2020, 111.)

Tiesin, että olin itsekin hyppäämässä aika syvään päätyyn haastatteluitteni suhteen, koska en ollut päässyt vielä harjoittamaan ja kehittämään haastattelemineen tekniikoita. Eniten minua jännitti se, saisinko haastateltavan rentoutuneeksi ja onnistuisinko luomaan haastattelutilanteesta mahdollisimman arkisen ja tuttavallisen.

Olli Seuri (2020, 113–115) mainitsee kirjassaan ”Avoin kysymys”, että hyvään haastatteluun ei pelkkä tekniikka riitä vaan siihen vaaditaan myös sosiaalista pelisilmää ja taituruutta. Seuri on listannut seuraavanlaisia keinoja, joita voi soveltaa haastateltavan rentouttamiseksi tai kannustamiseksi:

- **Erilaiset jatkokysymystekniikat** kuten perusteluiden pyytäminen ("miksi"), "kerro lisää", "voisitko summata tuon uudelleen", saman kysymyksen toistaminen joko eri sanoin tai samassa muodossa. Teemaa voi syventää lukuisilla eri tavoilla, myös haastamalla.
- **Vastauksen toistaminen tai referointi.** Jos ei ole tyytyväinen vastaukseen tai kokee sen jääneen puoliteiehen, voi saamansa vastauksen referoida ja näin pyytää haastateltavaa jatkamaan.
- **Hiljaisuus.** Toisinaan on hyvä laskea katse paperiin tai nostaa katse silmiin ja jäädä odottamaan, että haastateltava jatkaa vielä vastaustaan.
- **Kuunteleminen ja läsnäolon alleviivaaminen.** Haastattelijoille opetetaan radiossa ja televisiossa pysymään hiljaa haastateltavan puhuessa, mutta haastateltavalle tulee vähintään katseella ja eleillä osoittaa kuuntelevansa.
- **Itsestä puhuminen** ja ylipäättään vuorovaikutuskynnyksen madaltaminen. Jotkut ihmiset rentoutuvat, kun haastattelija kertoo itsestään tai pyrkii samastumaan haastateltavan kokemuksiin.
- **Tyhmän tai epätietoisen esittäminen.** Haastattelija voi saada haastateltavasta enemmän irti, kun pyytää selittämään tätä jonkin asian perin pohjin. Tässä voi auttaa, että esittää tietämättömämpää kuin onkaan.
- **Bluffaaminen** eli salaista taustatietoa omaavan esittäminen. Haastattelija voi antaa haastateltavalle kuvan, että tietää enemmän kuin tietääkään.
- **Huumori** on tunnetusti vaikea laji, mutta hyvä vitsi tai sopiva anekdootti oikeassa tilanteessa oikean henkilön kanssa voi avata tilanteen ihan uudella tavalla.

- **Aiempiin tapaamisiin tai keskusteluihin viittaaminen.** Etenkin johtavat poliitikot tapaavat paljon toimittajia erilaisissa tilanteissa. Toimittaja voi saada etulyöntiaseman muistuttamalla jostain aiemmasta tapaamisesta tai lausunnosta, jos poliitikko ei tilannetta jostain syystä muista.
- **Kehonkieli.** Toimittaja pystyy hyödyntämään omaa käytöstään rakentaakseen luottamusta ja saadakseen haastattelutilanteesta enemmän irti. Asennot, eleet, liikkeet, ilmeet, katseet ja fyysinen etäisyys kuuluvat kaikki vuorovaikukseen. Toimittaja voi tietoisesti rikkoa haastateltavan rytmin tai pyrkiä myötäilemään tätä alleviivataakseen läsnäoloa.

(Seuri 2020, 113–115.)

Samalla Seuri kuitenkin painottaa, että yksittäiset temput eivät kuitenkaan takaa hyviä haastatteluja, eikä niiden varaan kannata rakentaa haastattelutilanteita tai omaa haastattelijan identiteettiä. Parhaimmillaan tekniikka voi auttaa kuitenkin kääntämään surkean tilanteen keskinkertaiseksi, ellei jopa hyväksi. (Seuri 2020, 113-115.)

Itse hyödynsin Seurin neuvoista seuraavia:

- **Itsestä puhuminen.** Omista keskenmenokokemuksista kertominen haastateltavilleni rikkoi jäätä ja auttoi rakentamaan luottamusta minun ja haastateltavien välille.
- **Vastauksen toistaminen tai referointi.** Välillä haastateltavani mainitsi sivulauseessa jotain mielenkiintoista ja yllättävää, joka jäi kuitenkin esittämäni alkuperäisen kysymyksen jalkoihin, joten hyödynsin tätä tekniikkaa palatakseni haastateltavani vastaukseen, jonka kautta pääsin haluamani tiedon jäljille.
- **Hiljaisuus.** Haastatteluiden aikana syntyi jonkin verran hiljaisuuden hetkiä, kun haastateltavani mietti vastaustaan tai jos tunne otti vallan.

Niissä hetkissä helposti ensimmäinen reaktio on, että hiljaisuus tekee mieli rikkoa ja "auttaa" haastateltava pois esim. surullisesta tunteesta, mutta sillä tavalla olisin vain rikkonut hiljaisuudesta syntyneen tärkeän hetken. Hiljaisuus kertoo välillä paljon enemmän kuin puheella annettu vastaus, ja tätä me myös hyödynsimme teoksessamme.

- **Kuunteleminen ja läsnäolon alleviivaaminen.** Ennen haastattelun alkua kerroin haastateltaville, että emme aio nauhoittaa minun ääntäni haastattelun aikana, ja koska haluamme saada heidän äänensä puhtaasti nauhalle, joudun minä olemaan heidän puhumisensa aikana hiljaa. Tästä syystä katseet ja eleet olivat erityisen tärkeässä roolissa, jotta haastateltavilleni tuli olo, että he tulivat nähdyksi ja kuulluksi.
- **Kehonkieli.** Toteutimme molemmat haastattelut niin, että valitsimme haastattelupaikaksi sohvan, mihin asettauduin haastateltavaa vastapäätä. Otin myös itse sohvalla mahdollisimman mukavan ja rennon asennon, jotta haastattelutilanne tuntuisi enemmän kotoisalta ja keskustelunomaiselta hetkeltä.

4.9 Haastattelutilanne

Haastattelussa ensi kohtaaminen on yhtä tärkeä asia kuin missä tahansa sosiaalisessa tilanteessa. Ihmiset tuottavat mielikuvia toisistaan hyvin vähän informaation perusteella. Kaikkiin asioihin ei voi vaikuttaa, mutta haastattelijan on hyvä kiinnittää huomiota ainakin omaan lähestymiseen, asian esittelyyn, puheen sävyyn ja kohteliaaseen käytökseen. Haastateltavan kohtaamisen merkitystä on vaikea ylikorostaa. Haastattelu on monella tapaa jännitteinen tilanne, joka eroaa arkisesta vuorovaikutuksesta. On normaalia, että itseä, toista tai molempia jännittää. (Seuri 2020, 179.)

Spontaanit ja tilanteiset sutkautukset ovat erityisen tärkeitä "taviksia" haastateltaessa. Lähestymistavalla ja puhuttelun tyyllillä on enemmän merkitystä kuin puheenaiheilla. Huumori on hyvä keino, mutta on tilanteita, joissa sitä

kannattaa välttää. Tärkeintä on, että tilanne olisi haastateltavalle mukava ja turvallinen. (Seuri 2020, 182.)

Toimittajan tehtävä on pyrkiä rikkomaan jää ja tehdä tilanteesta mahdollisimman luonteva. Onhan haastattelija se, joka on kiinnostunut saamaan haastateltavasta jotain irti. Seuri jatkaa myös, että mitä syvemmälle tai henkilökohtaisemmalle tasolle haastattelu osuu, sitä herkempi toimittajan tulee olla oman käytöksensä suhteen. Samoin toimittajan tulee muistaa, että mediaan tottumaton ihminen vaatii enemmän sulattelua. (Seuri 2020, 180.)

Seuri mainitsee kirjassaan itse luottavansa pitkälti omaan sosiaalisuuteensa ja asialliseen, mutta lämpimään tapaan jutella aiheesta tai jopa mieluummin sen ohi. Seuri kertoo myös kättelevänsä kaikki haastateltavansa, vaikka vieraana olisi vanha tuttu. Kyse on kunnioituksesta vierasta ja paikalle saapumisen vaivaa kohtaan. Seuri hymyilee ja pyrkii keventämään tunnelmaa, ja jos häntä jännittää yhtään tavallista enemmän, saattaa hän sanoa senkin ääneen. Hän haluaa antaa haastateltavalle sellaisen fiiliksen, että haastattelu ei ole niin hirveä vakava paikka. (Seuri 2020, 180.)

Saapuessamme haastateltavien luokse teimme äänisuunnittelijani Ismo Markkulan kanssa selkeän työnjaon. Ismon etsiessä asunnosta äänitykseen sopivaa tilaa oli minulla rauhassa aikaa keskustella haastateltavan kanssa. Pyrin luomaan rentoa ilmapiiriä ennen haastattelua rupatteleamalla muista aiheista. Kertasin myös haastateltavalle, että vaikka kyseessä onkin haastattelu, on meidän tarkoituksena kuitenkin luoda siitä mukava keskusteluhetki. Seurin tavoin päätiin myös itse jakaa haastateltavalle sen, että tilanne on minullekin jännittävä. Sen ääneen sanominen auttoi purkamaan jännitystä ja toi minua lähemmäksi haastateltavaa. Ismon tehdessä vielä viimeisiä äänentason säätöjä muistutin haastateltavaa vielä siitä, että haastattelun voi halutessaan keskeyttää missä tilanteessa tahansa, jos tulee tunne, että tarvitsee taukoa.

4.10 Avauskysymys

Avauskysymys on harvoin erityisen tärkeä haastattelun tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta. Sen merkitys on yhteyden rakentamisessa ja haastattelun saamisessa oikeille urille. (Seuri 2020, 189.)

Avauskysymystä voi lähestyä eri tavoin riippuen tilanteesta ja tavoitteesta. Hyviä aloitustapoja voisi listata useita erilaisia, mutta yleisimmät lähestymistavat voi jakaa karkeasti seuraavasti: tunnelmaa luovaa kysymykset, aihevetoiset kysymykset ja henkilökohtaiset kysymykset. Ne kaikki avaavat hieman erilaisia mahdollisuuksia riippuen haastattelun tavoitteesta. (Seuri 2020, 189.)

Seuri ajattelee haastattelun alkua usein suppilona. Suppilon suunta riippuu aiheesta, sillä joskus on parasta aloittaa pienestä, esimerkinomaisesta yksityiskohdasta, joka mahdollistaa teeman laventamisen. Toisinaan sen sijaan on perusteltua aloittaa lavealla, teemaa löyhästi rakentavalla kysymyksellä, minkä jälkeen fokusta lähdetään tarkentamaan jatkokysymyksillä. Suppilorakenne auttaa määrittelemään avauskysymyksen ”kysymyksen kokoisena”, eli yhteen kysymyksen ei ladata liikaa merkitystä, vaan avaus on osa laajempaa kokonaisuutta. (Seuri 2020, 191.)

Halusin itse aloittaa haastattelun juuri lavealla avauskysymyksellä, josta haastateltavan oli helppo jatkaa omaa tarinaansa kronologisesti eteenpäin. Tämä valinta oli onnistunut, koska haastattelun aikana en joutunut tukeutumaan suunniteltuun kysymysrunkoon vaan molemmat haastateltavat onnistuivat vastaamaan itse jokaiseen kysymykseen luonnollisesti, kun he kertoivat omia kokemuksiaan. Tämä vahvisti tunnettani siitä, että lähestymistapani haastatteluun oli ollut oikea.

Myös haastateltavat olivat haastattelutilanteeseen tyytyväisiä ja kokivat sen alku jännityksestä huolimatta enemmän rennoksi keskusteluhetkeksi.

4.11 Haastattelumateriaalin läpikäyminen

Molemmista haastatteluista syntyi noin tunnin verran haastattelumateriaalia. Minun ja Ismon workflow helpottamiseksi koin tärkeäksi ensin litteroida koko materiaalin. Haastattelumateriaalin jäsentäminen ja editoiminen oli selkeämpää, kun pystyin kuuntelemisen lisäksi käymään materiaalia läpi myös tekstimuodossa. Litteroimisen myötä pystyin myös paremmin analysoimaan saatuja haastattelumateriaaleja ja löytämään teoksemme punaisen langan.

Litteroinnin jälkeen tein Ismolle tekstistä ensimmäisen raakaleikkauksen aikakoodeilla, jotta Ismon oli helpompi löytää oikeat materiaalit teoksemme editointia varten. Aikakoodien lisääminen teksteihin heti alkuvaiheessa mahdollisti meille myös vaivattomamman työskentelytahdin jatkossa, kun pystyimme nopeasti etsimään tai liikuttelemaan materiaalia. Kaikki meidän materiaalimme oli ladattuna Drive-kansiossa, jonka kautta pystyimme molemmat antamaan toisillemme kommentteja ja tekemään kätevästi nopeitakin muutoksia.

4.12 Haastateltavan tarinan kunnioittaminen / tekijän vastuu ja valta

Toimittaja Reetta Rätty kuvaa haastattelijan vastuuta ja valtaa haastatteluprosessissa seuraavasti: ”Vallalla tarkoitan sitä, että jos toinen ihminen avaa sinulle kotinsa ja parhaassa tapauksessa sydämensä, niin oletan sinä silloin (toimittajana) aika paljon velkaa siitä, että ne tunteet ja ajatukset tulee välitettyinä niin, että se ihminenkin itsensä tunnistaa niistä. Haastateltavan tulee kokea, että just näin minä ajattelen”. (Seuri 2020, 185.)

Miten lähteä editoimaan kahden tunnin edestä olevaa haastattelumateriaalia reiluksi viideksi minuutiksi niin, että kunnioitat haastateltavan tarinaa ja onnistut kertomaan kuitenkin kaiken olennaisen? Tämä oli itselleni pitkä ja kivinen tie. Jouduin editointivaiheessa kohtamaan monta kertaa sen realiteetin, että materiaalia oli koko ajan liikaa leikkauspöydällä. Koin haastattelumateriaaleista irti päästämisen todella vaikeaksi. Ohjaajana minulla oli käsissäni valta siitä minkälaisiksi haastateltaviemme tarinoiden narratiivi muodostuisi ja se aiheutti

minulle ahdistusta. Pelkäsin, että teen väärä editointi päätöksiä ja haastateltavat tulisivat vihaamaan lopputulosta.

Onneksi saimme äänisuunnittelijani kanssa tukea dramaturgi Rasmus Arikalta, jonka kanssa pääsimme käymään läpi teoksen eri demo- ja käsikirjoitusversioita. Hänen kannustuksensa ja ohjeistuksensa avulla uskalsin lähteä editoimaan haastattelumateriaalia rohkeammin. Arikka avasi silmäni sille, että kaikkea ei tarvitse kertoa tai pohjustaa alusta asti vaan haastateltavan tarina voi alkaa myös keskeltä tarinaa. Kuulijalle on hyvä jättää tilaa omalle ajattelulle ja pohdinnoille. Avoimeksi jääviä kysymyksiä ei kannata myöskään pelätä. Arikka muistutti minua myös siitä, että vaikka teoksesamme on mukana haastatteluaineistoa, kyseessä kuitenkin loppujen lopuksi on minun teokseni ja minulla on oikeus tehdä päätökset siitä, miten ja mitä kerrotaan tai jätetään kertomatta.

4.13 Kun tehty haastattelu ei päädykään teokseen

Haastattelumateriaalien editointivaiheessa huomasimme Ismon kanssa, että molempien haastateltavien tarinat eivät tulisi mahtumaan mitenkään teokseemme. Painimme asian kanssa pitkään ja yritimme löytää järkevää ratkaisua sille, miten saisimme molempien tarinat teokseen mahtumaan mukaan. Valitettavasti jouduimme kuitenkin toteamaan, että toisen haastateltavan tarina on vain tiputettava pois. Minulle oli todella tärkeää, että haastateltavien tarinoita kunnioitettaisiin. Koin, että, jos niistä ei pystyisi rakentamaan aikaraamin sisällä olevaa ehyttä kokonaisuutta, ainoa oikea ratkaisu olisi siinä tapauksessa jättää tarina kokonaan pois.

Koska teoksemme aihe oli niin henkilökohtainen ja sensitiivinen tuntui, asian kertominen haastateltavalleni todella vaikealta. Minusta tuntui väärältä, että olin pyytänyt häntä avaamaan minulle ovensa ja kertomaan tarinansa, jonka jälkeen joudun kuitenkin ilmoittamaan, että tarina ei tulisi mahtumaan mukaan teokseen. Keskustelin teoksemme kuraattorin Suvi Tuuli Katajan ja dramaturgi Rasmus Arikkan kanssa asiasta, ja he rauhoittelivat minua, että ei ole yhtään epätavallista, että jotain materiaaleja tippuu tai karsiutuu teoksesta sen tekovaiheessa. He kannustivat rohkeasti ottamaan yhteyttä haastateltavaan ja kertomaan, miten

asia on ja muistuttivat minua jälleen siitä, että kyseessä on kuitenkin minun teokseni. On tärkeää muistaa, että vaikka meidän on tärkeä kunnioittaa haastateltaviemme tarinoita, teosta ja sen kokonaiskuvaa ei sovi unohtaa. Lopulta, kun rohkaistuin ja olin yhteydessä haastateltavaani, hän oli ymmärtäväinen tekemästämme ratkaisusta ja siitä minkä takia päädyimme tähän ratkaisuun.

5 Lopuksi

Kun Suvi Tuuli Kataja pyysi minut mukaan kuratoimaansa audioessee projektiin, oli minulla ensimmäinen tunne uteliaisuuden heräämisen jälkeen pelko. Vaikka kyseessä oli oppilastyö, meillä oli kuitenkin tulosvastuu työmme tilaajalle Ylelle, joka aiheutti itselleni alkuun lisäpaineita. Entä jos epäonnistun? Entä jos en osakaan mitään ja minut leimataan tyhmäksi? Päätin kuitenkin tarttua haasteeseen ja kohdata omat epävarmuuteni ja kertoa niistä rehellisesti myös muille. Olen elämäni aikana oppinut, että omista epävarmuuksista ääneen puhuminen auttaa muuttamaan ne voimavaraksi.

Vaikka minulla oli jonkin verran kokemusta audion tekemisestä, oli tähän projektiin lähteminen minulle uudenlainen haaste. Aikaisemmat audiotyöt, joita olimme Ismon kanssa opintojemme aikana yhdessä tehneet, olivat olleet nopeita ja lyhyitä kurssitöitä, joka syntyivät aina hetkessä ilman sen suurempia suunnitelmia. Tämän työn kohdalla jouduin pysähtymään kunnolla miettimään, miten prosessin veisin läpi ja erityisesti miten sensitiivisiä ja henkilökohtaisia asioita koskevat haastattelut tulisi toteuttaa.

Opin tämän opinnäytetyön kirjoittamisen yhteydessä siitä, miten tärkeitä on, että haastateltava otetaan huomioon eri tavalla, kun on kyseessä herkkä ja henkilökohtainen aihe, ja miten haastattelijan vastuulla on luoda helposti lähestyttävä ja turvallinen ilmapiiri.

Opinnäytetyön tekeminen oli itselleni kasvattava prosessi, jonka oppeja tulen varmasti hyödyntämään tulevien audioesseeprojektieni yhteydessä. Koen, että

en riittävällä tavalla osannut hyödyntää työssäni syvällisempiä ennakkohaastatteluja, koska pelkäsin että ne olisivat vieneet pois autenttisuutta ja yllätyksellisyyttä varsinaiselta haastattelutilanteelta. Jatkossa tulen ehdottomasti hyödyntämään ennakkohaastatteluja enemmän. Tulen myös käymään haastateltavien kanssa etukäteen läpi sen mahdollisuuden, että osa tai kaikki haastattelusta saattaa jäädä lopullisesta teoksesta pois.

Lähteet

Aavetaajuus 2018. Mitä audiodraama on? Spekulatiiviseen fiktion ja populakulttuurin keskittyvä verkkojulkaisu 2.10.2018

<http://aavetaajuus.fi/mielikuvaprojektori/mita-audiodraama-on/> (viitattu 28.11.2022).

Hannu Karisto 2005. Radiodokumentin määrittely. Äänipää. Äänikerronnan ja ääniteknikan suomalainen erikoissivusto.

https://webpages.tuni.fi/aanipaa/doku_1.htm (viitattu 28.11.2022).

Hotinen Juha Pekka 2022. Suullinen tiedonanto 15.8.2022

Kataja, Suvi Tuuli 2022. Audioesseemöyhennystä. Sähköpostiviesti 10.5.2022

Kyrö Pekka 4.10.2010. Kuunneltavia kuvia. Kuulokulmia. Blogiteksti.

<http://vintti.yle.fi/yle.fi/blogit.yleradio1.yle.fi/kuulokulmia/kuunneltaviakuvia.html> (viitattu 28.11.2022).

Seuri, Olli 2020. Avoin kysymys. Haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino

Tieteentermipankki.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kuunnelma> (viitattu 28.11.2022).

Yle 2009. YLE:n Radioateljee 30 vuotta. Ylen artikkeli 18.12.2009

<https://yle.fi/a/3-6026263> (viitattu 9.1.2023)

